

Ikeagrundens forhistorie

AF LARS EGHOLM NIELSEN

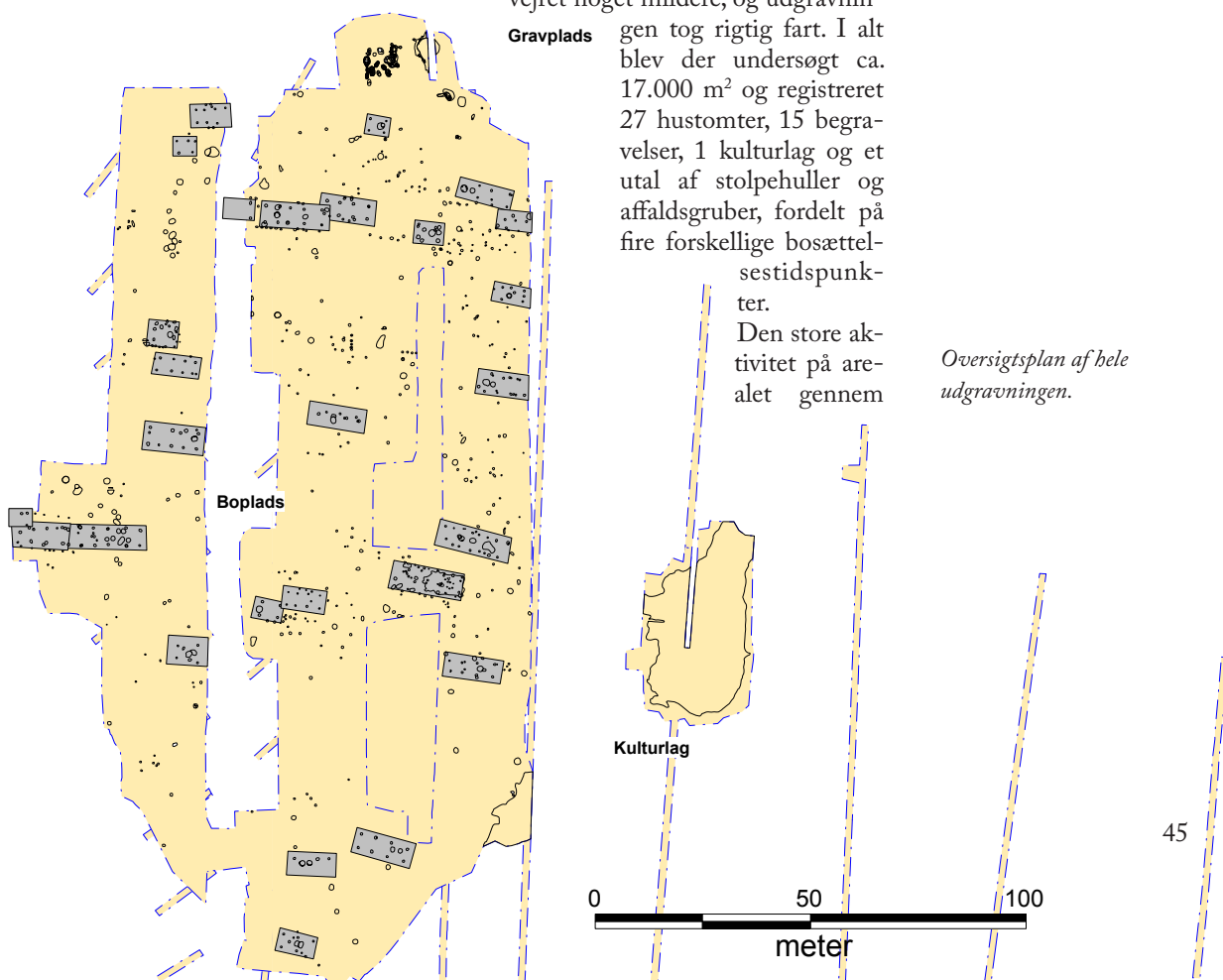
Et af de største samtaleemner i Aalborgs gader og stræder i 2009 har været Ikeas tilbagekomst til byen. Møbelgiganten havde en afdeling i Aalborg i 1980'erne, men måtte af forskellige årsager lukke, og at dømme ud fra snakken virker det som om, at den har været savnet lige siden. Før den multinationale virksomhed imidlertid kunne påbegynde etableringen af sin nye og meget store forretning i den sydlige del af Skalborg, har Nordjyllands Historiske Museum været travlt beskæftiget med at undersøge det godt 7 ha store areal for fortidsminder. I sommeren 2008 blev der lavet søgegrøfter på arealet, og et større område i den vestlige del blev udpeget til videre undersøgelse.

Udgravningerne blev påbegyndt lige før jul i 2008 og afsluttet i begyndelsen af maj 2009. Undersøgelsen var finansieret af Aalborg Kommune, der ønskede at sælge grunden uden arkæologi. Kulturarvsstyrelsen bevilligede ekstra midler midt i forløbet, da fundet viste sig mere omfattende end først antaget. Udgravning om vinteren kan være en kold og besværlig affære, hvilket også var tilfældet her. Men efter en periode med skiftevis hård frost og tø i januar og februar blev vejret noget mildere, og udgravning-

gen tog rigtig fart. I alt blev der undersøgt ca. 17.000 m² og registreret 27 hustomter, 15 begravelser, 1 kulturlag og et utal af stolpehuller og affaldsgruber, fordelt på fire forskellige bosættelsestidspunkter.

Den store aktivitet på arealet gennem

Oversigtsplan af hele udgravningen.

store dele af oldtiden skyldes dets topografisk gode beliggenhed på kanten af den fossile fjordarm, der har forbundet Østerådalene med Limfjorden sydvest omkring Hasserisbakkeøen. Her er den østlige del af Ikeagrunden så at sige beliggende nede i stenalderfjorden, mens den vestlige udgør et lidt højere og forholdsvis fladt plateau, udsprunget fra det højere liggende bakkelandskab. Udgravningen dækker lige under halvdelen af plateauet, og bopladsen forventes at fortsætte på resten af plateauet.

Tragtbægerkulturen

De ældste spor af menneskelig aktivitet på grunden er en enkelt hustomt, en offergrube, resterne af en jættestue og et større kulturlag fra bondestenalderens tragtbægerkultur. Dateringen kan gøres temmelig præcis, da keramikens ornamentering er meget signifikant for perioden MN A I, der også kaldes Troldebjerg/Klintebakke fasen, som dateres til 3200-3100 f.Kr.

Kulturlaget vidner om en større bosættelse i området, idet et op til 1 meter tykt affaldslag er aflejret i en 500 m² stor sækning umiddelbart øst for bopladsplateauet. Indholdet af affaldslaget bestod af keramik, flintredskaber og flintaffald fra redskabsproduktion. Der har sandsynligvis været lige så meget knoglemateriale og trægenstande, men på grund af bevaringsforholdene var disse genstandsgrupper ikke repræsenterede i materialet. På trods af det massive kulturlag blev der kun registreret en enkelt hustomt fra perioden. Dette skyldes nok de mange andre yngre anlæg på plateauet, der måske har bortgravet husene, men også husenes generelle spinkle konstruktion med en enkelt række tagbærende stolper, der ikke er lette at erkende. Der har således helt givet været flere huse i området, da det må have krævet en boplads af en vis størrelse at generere den mængde dagligdagsaffald, som kom for dagen i kulturlaget.

På plateauets nordligste og højeste beliggende punkt fandtes et større fyldskifte, der i form og orientering kunne minde om grundplanen af en mindre jættestue. I det omkringliggende muldrag fand-

Øskenskålen fra offergruben. Skålen blev optaget i præparat og konserveret på Bevaringscenter Nord. Bunden af skålen kunne ikke samles med overdelen og er derfor ikke med på billedet.

tes mange større sten, en hel del hvidbrændt flint og potteskår. Men da fyldskiftet blev udgravet, kunne det konstateres, at den formodede jættestue var helt ødelagt, og intet var tilbage. I kanten af den høj, som har hørt til den formodede jættestue, udgravedes en række små stenkistegrave, som beskrives nedenfor. Hvem der ødelagde jættestuen er uvidst, men mon ikke stenene er gået til et kirkebyggeri eller en jernbane i nærheden.

Omtrent 40 meter sydøst for jættestuen blev der i en lille grube fundet et bemærkelsesværdigt stykke keramik - en rigt ornamenteret øskenskål. Skålen skal sandsynligvis opfattes som et offer i forbindelse med forfædrekulten ved jættestuen og findes ofte i sådanne sammenhænge. Skålen kan, ligesom keramikmaterialet fra kulturlaget, dateres til MN A I, og er således samtidig med det berømte Skarpsallingkar, der pryder de nye 50-kronesedler. Andre paralleller er et kar fra en jættestue ved Ginderup, Skive og Hvilshøjkarret fra en jættestue ved Øster Brønderslev.

Enkeltgravskultur og dolktid

De førnævnte små stenkistegrave i kanten af jættestuen er det næste vidnesbyrd om bosættelse på plateauet, ligesom et enkelt langhus med nedgravet østende kan være samtidig med gravene. Huset kan dateres til den ældste fase af bondestenalderens sidste periode, dolktid. Fylden i den nedgravede østende indeholdt nemlig en flintdolk af type 1b, et fladehugget segl med nedadbuede ender, et forarbejde til et fladehugget segl og en lille trekantet fladehugget pilespid med dyb indskæring. Alle disse genstande, ligesom hustypen i sig selv, daterer huset til perioden 2500-2300 f.Kr.

De små stenkister er i litteraturen tidligere blevet omtalt som "Oderkister" på grund af deres lighed med en gravform fra Oderområdet. Stenkisterne forekommer i større antal i Himmerland og må efterhånden regnes for en særegen gravform i det nordjyske. Den er karakteriseret ved små stensatte kister, ofte nedgravet under undergrundsniveau, og kisterne forekommer i klynger i randzonen på gravhøje eller som selvstændige begravelsespladser. Kisterne indeholder sjældent spor af individer, men ofte kan den gravlagtes køn bestemmes ud fra genstandsmaterialet. I de fleste tilfælde er genstandsmaterialet fraværende, sparsomt eller har været af et materiale, der ikke er bevaret, f.eks. træ eller knogle. Det første var tilfældet i 13 af de 14 stenkister i udgravningen. I den ene kiste med gravgaver blev der fundet to ravperler i bunden af en ellers omrodet stenkiste.

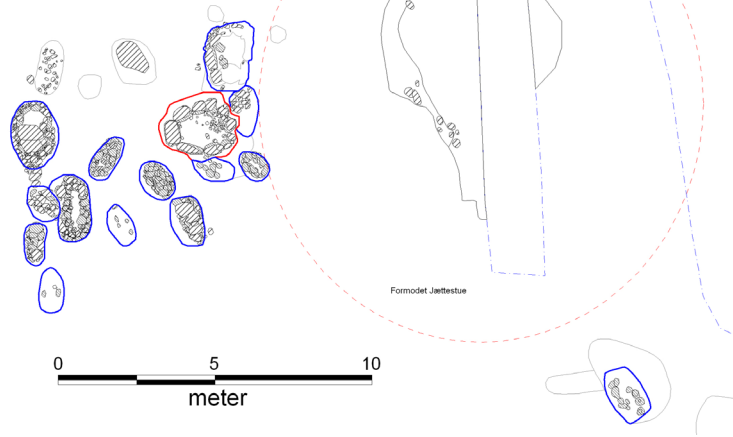
Vi stod altså med en gravplads tom for individer og genstande, kun med selve begravelsesformen som vejledning til dateringen. Stenkisternes normale tidsmæssige udbredelse er slutningen af enkeltgravskulturen og dolktiden. Derfor er det nærliggende at placere gravpladsen og det enlige hus sammen i begyndelsen af dolktid.

Yngre bronzealder

Langt den største fundgruppe stammer fra en boplads dateret til yngre bronzealder (1000-500 f.Kr.), der dækker hele arealet. Her har der ligget 25 treskibede langhuse af forskellig karakter. Alle husene

Stenkister fra Enkeltgravskultur/Dolktid

Storstensgrav fra Ældre romersk jernalder

*Stenkistegravpladsen i
udkanten af den formodede
jættestue.*

er ikke nødvendigvis samtidige, men repræsenterer et par gårde med en eller flere bygninger hver, der flytter rundt i landskabet. Huse-
ne var generelt dårligt bevarede og blev ofte kun opdaget, fordi de
mørke ildsteder i husets beboelsesdel dukkede op. Således blev man
opmærksom på området og kunne derefter finde de til ildstederne
hørende tagbærende stolper. I nærheden af husene ses affaldsgruber
og udendørs ildsteder liggende i mindre klynger, hvilket er karakteri-
stisk for yngre bronzealders bopladser.

Ældre romersk jernalder

Gravpladsens placering på lokalområdets højeste punkt har ikke kun
haft betydning for beboerne i stenalderen, men også næsten mere

end 2500 år senere har man i ældre romersk jernalder valgt denne placering til en begravelse. Oven i fire af de før omtalte stenkister var anlagt en såkaldt storstensgrav. Disse grave kendes i omkring 500 eksemplarer i Nordjylland og er en særegen regional gravform. Trods de mange tidligere fund af gravtypen er det altid fascinerende at blotlægge en ny grav og kigge ned i en tidslomme, der emmer af rigdom, ritualer og menneskelig omsorg for den døde.

Graven var konstrueret af 10 store sten, der indrammede et 1,5 m x 1,2 m stort gravkammer orienteret omtrent øst-vest. Mod syd havde jernaldergraven forstyrret to af stenalderens små stenkister, og yderligere to større stenkister mod øst og nord var ødelagt. Graven har sandsynligvis haft et låg af træplanker med en stenpakning af knytnevæstore sten ovenpå. Træet er selvfølgelig rådnet bort og stenene endt nede i graven. De lå fortrinsvis i den østlige del og havde smadret flere af gravgaverne.

Den gravlagte havde i dette tilfælde fået otte lerkar og en jernkniv med i graven – et relativt almindeligt inventar for gravtypen. Lerkarrene var af forskellig størrelse og udseende – repræsenteret var alt fra hverdagskar til fint ornamenteret sortglittet keramik samt fra store fade til et lille miniatюреkar. Indholdet af karrene kendes ikke, men har sandsynligvis været mad og drikke til fortæring på rejsen til dødsriget. Dog var der i et forrådskar lagt 25-30 æggestore sten, måske som et symbol på forråd af mad/frugt/korn til det hinsides. Stenene ses i mange af lignende gravfund fra Nordjylland. De kendes også fra andre dele af landet i samme størrelse, men også som mindre sten.

Det er ikke meget, man kan udlede om den gravlagte person, idet ingen knogler var bevarede, og ligfedtet kun havde efterladt en svag "skygge" af personen. Ved udgravningen kunne det anes, at personen var blevet lagt med hovedet i vest og ansigtet kiggende mod syd. Personen lå med optrukne ben og hænderne placeret foran hovedet – måske var den døde lagt på eller svøbt i et skind. Der kunne iagttages et rødtligt fedtet lag i bunden af graven, der i udbredelse, kunne minde om et skind. Da der ikke var personlige smykker kan kønnet

*Lodfoto af storstensgraven
fra ældre romersk jernalder.*

Samling af lerkar i forskellige størrelser. Sten i forrâdskar under udgravning.

ikke fastslås. Men at dømme ud fra størrelsen af ”skyggen” har der været tale om en voksen person.

Senere på foråret udgravede museet to lignende grave i Sønderholm, hvor lerkarinventaret var næsten det samme, dog var selve stenkonstruktionen i disse grave betydeligt større og flottere. Gravtypen er rigt repræsenteret i Vendsyssel, hvor der ofte er flere skifter af sten i gravkonstruktionen og tilmed stenlåg. Således er graven fra Ikeagrunden en af de mindre i samlingen, dermed ikke mindre interessant. Gravene er ofte anlagt i udkanten af bopaldsområder og har fungeret som en slags territoriemarkering for den familie/stamme, der ejede stedet. Dette indikerer, at der er en boplads fra ældre romersk jernalder i nærheden af det udgravede bopladsplateau.

Fremtidigt arbejde

Arbejdet med fundene fra Ikeagrunden forsætter ind i 2010. Der er stadig mange ting, der skal bearbejdes for at gøre resultaterne af udgravningen anvendelige i en større sammenhæng. De fire aktivitetsperioder skal hver især placeres i lokal kontekst for dermed at gøre os klogere på udviklingen i kulturlandskabet i udgravningens nærområde. Som nævnt tidligere er plateauet, hvor bopladsen er placeret, langt fra færdigundersøgt. Bopladsen fortsætter med sikkerhed i vestlig retning, og det er derfor museets forhåbning, at der også i fremtidige udstykninger vil blive taget hensyn til arkæologien her.